

И Коштуничина комисија хтела да истражује ратне злочине

Marijana Toma

Уважавајући право Бранислава Ристивојевића да критички коментарише недавно усвојени Предлог статута од стране представника Коалиције за РЕКОМ, желим да одговорим овим текстом на једно од питања која је аутор Ристивојевић поставио у чланку на интернет страници *Нове српске политичке мисли*,^[1] али и да бих се осврнула на неколико нетачних тврдњи у тексту.

У изради Предлога статута и Образложења сам учествовала заједно са још четворо стручњака из области права, историје и транзиционе правде изабраних у Радну групу за израду Нацрта статута, уз помоћ стручног консултанта из Међународног центра за транзициону правду. Међутим, прави аутори текста су хиљаде учесника консултација који су својим сугестијама и коментарима на предлоге Радне групе у ствари јасно рекли какву регионалну комисију желе.

Има много ствари које нису тачне у тексту Бранислава Ристивојевића о РЕКОМ-у, од оног да ће будућа комисија бити некакво репресивно тело које ће хапсити, бити суд или полиција, до оног да творци Предлога статута за РЕКОМ 'желе само најрепресивније атрибуте судске власти, право да истражују, да откривају, да доказују, посебно право да лишавају слободе, у суштини право да спроводе истрагу'. Његова анализа не само да показују неинформисаност у погледу комисија за истину, већ аутор и погрешно тумачи оно што пише у Предлогу статута, као када тврди да ће комисија издавати налоге за привођење особа на тематске сесије (уствари, члан 21, став 2, и члан 17, став 8, на који члан 21(2) упућује, предвиђају да се комисија може обратити месно надлежном тужилаштву пријавом ради обезбеђивања присуства лица, а и то онда када комисија тако што сматра за целисходно).

Поред тога, Ристивојевић тврди да у Предлогу статута пише нешто чега тамо нема, па каже: 'Нарочита димензија једноумља јесте већ поменута обавеза електронских медија у државном власништву да ове сцене колективног лудила у режији невладиног сектора, које нацрт Статута РЕКОМ-а назива „тематске сесије“, пренеси!!! Грађани које РЕКОМ позове на „сесије“ морају да се одазову под претњом хапшења, а они који не буду имали част да буду позвани морају принудно да гледају!!!' Ристивојевић тако РЕКОМ-у даје моћ да господари ТВ управљачима грађана региона.

Тачно је да је Предлогом статута предвиђено да ће бити телевизијских преноса, и то не само тематских сесија на којима ће се испитивати деловање и улога различитих институција уочи и током рата (члан 21, став 1 и став 3), него и јавних слушања жртава и

сведока (члан 20, ставови 1-6), на којима ће жртве, сведоци, и учиниоци дела на добровољној основи говорити о ономе што су преживели. Али није тачно да у Предлогу статута игде пише да ће грађани региона морати принудно да гледају слушања жртава и сведока, или тематске сесије које Ристивојевић назива 'колективним лудилом', 'колективним испирањем мозгова', 'бесправљем', итд. Не, сваки грађанин ће остати власник свог телевизијског управљача и бирати, да ли ће као господин Ристивојевић одбити да гледа то 'колективно лудило', или ће желети да на телевизији чује сведочење на пример Драгана Пјевача, чија је мајка страдала у Медачком цепу 1993. године. Просто, сваки ће човек одлучити по сопственој савести да ли ће да гледа телевизијски пренос сведочења жртава или неће. Јасно ми је из навода Бранислава Ристивојевића који ће бити његов избор.

Оно чиме бих желела да се позабавим у одговору Ристивојевићу јесте да разјасним шта су комисије за истину, а шта нису, и да му тиме у ствари одговорим на питање које је поставио: *'Како је могуће да се постајањем кривичних дела, у овом случају ратних злочина, баве неке „комисије“ када за то постоје судови?'*

Из огромног броја Ристивојевићевих навода је јасно да не зна пуно тога о овим телима, њиховој досадашњој пракси, предмету њиховог рада или њиховим овлашћењима и резултатима. Стога, без намере да говорим у име других чланова Радне групе, или учесника консултација, желим добронамерно да скренем пажњу Ристивојевићу на пар тврдњи које не стоје, а које је изрекао. Желим да верујем да његове тврдње проистичу из неинформисаности, објашњиве чињеницом да се транзициона правда као дисциплина изучава у иностранству, али не и у Србији. Ипак, за чуђење је да правни стручњак дозвољава себи да анализира предлог статута будуће комисије истовремено показујући елементарно непознавање пракси комисија за истину.

Шта су комисије за истину и чиме се оне у ствари баве?

Од 1974 године када је први пут основана једна комисија за истину до данас, средине 2011. године, у свету је основано 40 мање-више сличних вансудских државних тела са мандатом да се баве истраживањем кршења међународног хуманитарног права и најтежим кршењима људских права која су се десила у њиховим државама.

Осниване су под различитим називима, од оног најпознатијег „комисија за истину и помирење“ (Чиле, Јужна Африка, Сијера Леоне, Перу), до оних које су у свом називу и садржале предмет истраживања, попут аргентинске Националне комисије за истраживање присилних нестанака, па до простог и једноставног, „Комисија за истину“ (Панама). У Аргентини и Чилеу, нови, демократски изабрани председници су стали иза оснивања тамошњих комисија, у Гватемали, Сијера Леонеу и Источном Тимору оснивање комисије је било предвиђено мировним уговорима којима су завршени сукоби у овим земљама, а под покровитељством Уједињених нација. Коначно у Јужној Африци, иза оснивања до сада вероватно најзначајније комисије, стао је парламент Јужноафричке републике и први демократски изабрани председник и добитник Нобелове награде за мир, Нелсон Мандела.

У већини случајева, свој рад су завршавале након кратког периода током кога су прикупљале изјаве жртава и сведока, а понегде и од починилаца вољних да говоре о

кршењима људских права. Све су након искуства јужноафричке Комисије за истину и помирење одржавале јавна слушања жртава, сведока, и вољних починилаца, и готово све, осим пар негативних примера попут Комисије за истину и помирење основане у Савезној републици Југославији 2001. године, свој рад су завршавале вишетомним извештајима у којима су покушале да дају свеобухватан запис о мрачним епизодама из недавне прошлости својих земаља.

Низ ових комисија се бавио управо делима која представљају ратне злочине и злочине против човечности. Аргентинска Национална комисија за истраживање присилних нестанака се бавила утврђивањем чињеница о присилним нестанцима више хиљада грађана Аргентине несталих у време 'прљавог рата' који је војна хунта водила против сопствених грађана у Аргентини и проналаском њихових посмртних остатака (члан 1 оснивачког акта).^[2] Чилеанска Комисија за истину и помирење основана маја 1990. за мандат је имала утврђивање чињеница и истраживање присилних нестанака, егзекуција (односно, убистава), и тортуре која је резултирала смрћу хиљаде грађана Чилеа за време владавине Аугуста Пиночеа (члан 1 оснивачког акта)^[3]. Гватемалска комисија је имала за задатак да 'разјасни све у вези кршења људских права и других аката насиља' (споразум о оснивању, циљеви, И)^[4] за време готово тридесетогодишњег сукоба за време кога је почињен геноцид (а што јесте навела тамошња Комисија) над гватемалским грађанима мајанског порекла, док је Комисија за истину и помирење у Сијера Леонеу основана актом председника 2000, имала за задатак да створи поред осталог и извештај о насиљу, кршењима људских права и кршењу међународног хуманитарног права, а посебну пажњу је посветила масовним силовањима жена и присилној мобилизацији деце за време конфликта у Сијера Леонеу (члан 6, ставови 1-2, тачке а-б).^[5]

Апсолутно се слажем са тврдњом Ристивојевића да се по кривицу иде на суд, али никада и нигде, ниједна комисија није некога осудила на било коју казну. Никада и нигде, ниједна комисија није некога осудила на тортuru, или подвргла 'уличној правди', уваљала у катран и гушчије перје, па га тако пониженог приказала на неком јавном месту, и никада и нигде, ниједна комисија није некога извикивањем окупљених послала у смрт, па и ако је дошла до података захваљујући сведочењима преживелих да је нека особа убијала, мучила, силовала, или у нечему слично страшном учествовала.

Али оно што јесу урадиле или су се трудиле да ураде – узимале су изјаве од жртава и сведока, и у томе су биле успешније него судови, ако се погледа број људи који су дали изјаве пред комисијама. Јужноафричка је комисија на пример за две године рада прикупила изјаве од око 22,000 жртава и сведока злочина почињених за време апартхејда од 1960. године. Ове изјаве су представљале основу извештаја комисије, и на тај начин, прошлост Јужне Африке за време апартхејда је у највећој мери остала забележена и испричана гласом оних који су злочине преживели – жртава и њихових породица.

Такође, већина комисија је у својим завршним извештајима направила поименичне пописе жртава – не сакривајући их иза агрегатних цифара, већ под именом и презименом. Суд тако шта не може, а то је преко потребно сваком друштву и држави, ради моралне обавезе да се знају и памте жртве.

Неке комисије су правиле спискове места где су се злочини дешавали, а неке наводиле и места масовних гробница.

Њихови закључци су у неким државама ушли у уџбенике (Чиле, Јужноафричка република, Источни Тимор, Сијера Леоне), а у неким државама налази су послужили тужилаштвима и судовима да истражују и процесуирају одговорне (па су тек онда ти судови слали учиниоце – оглашене таквим у судском поступку – у затворе!) (Чиле), а понегде су њихови налази послужили државама као 'водич' за реформе институција, попут војске, полиције, итд.

Додатно морам изразити чуђење због чињенице да питање како је могуће да се некакве комисије баве ратним злочинима поставља истакнути члан Демократске странке Србије и блиски сарадник Војислава Коштунице. Коштуница је, у време када је обављао функцију председника СРЈ, основао Комисију за истину и помирење СРЈ.^[6] У "Основном програмском документу" те комисије, од 15. јануара 2002. године, у тачки 2, писало је да ће Комисија спроводити "истраживања о кршењу људских права и повредама међународног јавног, хуманитарног и ратног права", и да ће о томе "утврђивати истину"! Већина тих кршења и повреда представља одређена кривична дела. Дакле, тзв. Коштуничина комисија је имала мандат да утврђује истину о ратним злочинима и другим кривичним делима. То је, ако ишта, амбициозније од онога што пише у Предлогу статута РЕКОМ-а, где се, уместо о утврђивању истине, говори, скромније, о утврђивању "чињеница". (Занимљиво је и то да је члан "Коштуничине комисије" која је требало да утврђује истину о повредама међународног хуманитарног права и кршењима људских права био и Ђорђе Вукадиновић, уредник НСПМ.)

РЕКОМ свакако неће бити оно што Ристивојевић нуди у својој анализи – комисија која ће на себе преузети улогу преког суда, а то пошто похапси и саслуша и оног који хоће и оног који неће да прича са њом, па онда одржи пар тематских сесија које емитује на јавним сервисима, а након што принуди све грађане да их гледају и том приликом изврши масовно испирање мозга. Тематске сесије би била прилика да се чују различити ставови о деловању институција, организација, заједница, деловању негативном, позитивном, или неутралном, па већ због тога никаквог „испирања мозга“ не би могло бити.

Закључак

Ето, надам се да је Бранислав Ристивојевић овим текстом добио задовољавајући одговор на питање: *‘Како је могуће да се постајањем кривичних дела, у овом случају ратних злочина, баве неке „комисије“ када за то постоје судови?’*

Ја се надам да ће ми постати јасније због чега је Ристивојевић, анализом која у добром делу није базирана на коректном читању Предлога статута РЕКОМ-а, нити на познавању пракси комисија за истину, покушао да оспори иницијативу за формирање комисије која треба да утврди чињенице о свим жртвама ратова у бившој Југославији.